

STUDNIA Z PÓŹNEJ EPOKI BRĄZU ZE SZCZODRZYKOWA KOŁO KÓRNIKA

**A LATE BRONZE AGE WELL
FROM SZCZODRZYKOWO NEAR KÓRNIK**

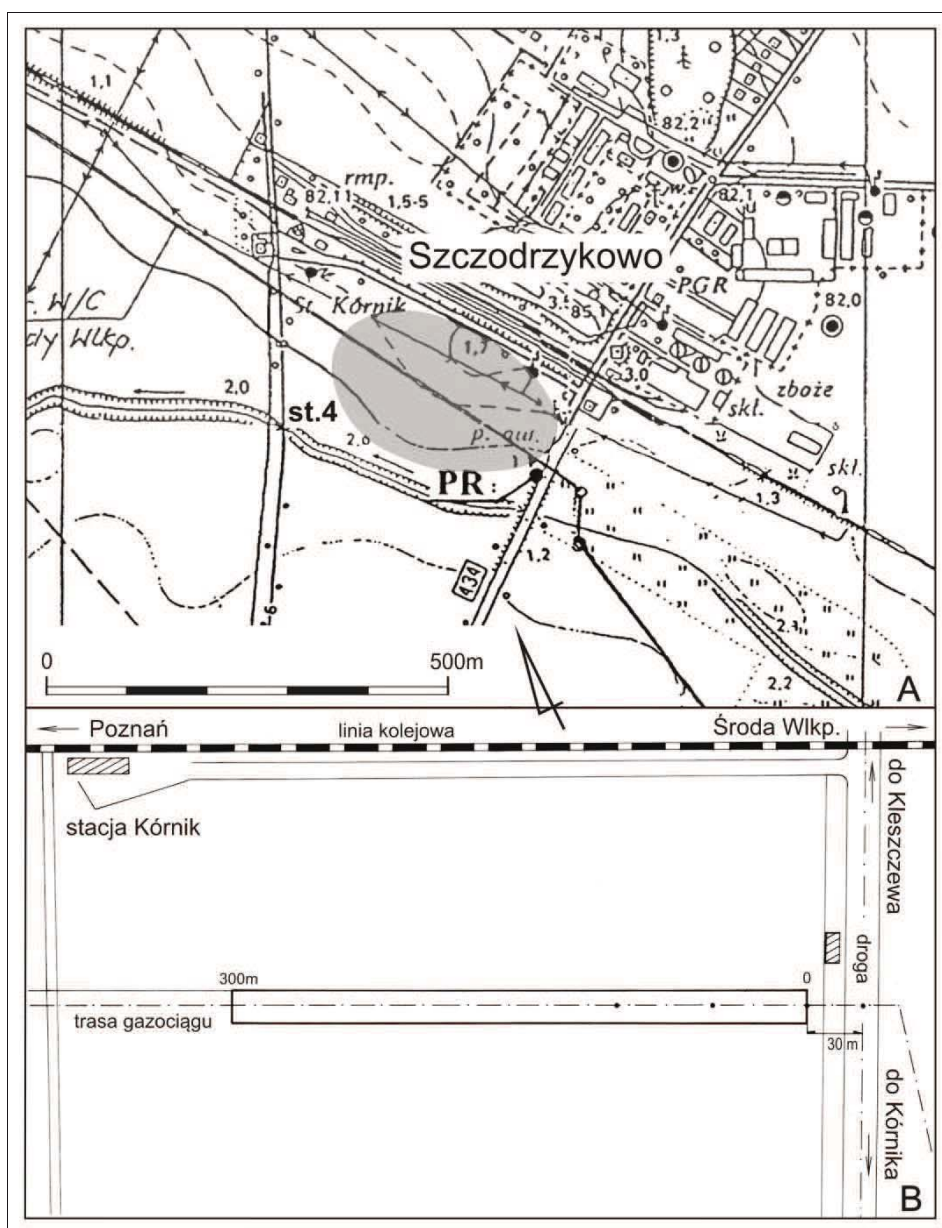
Andrzej Krzyszowski

Muzeum Archeologiczne
ul. Wodna 27, 61-781 Poznań, Poland
andrzejkrzyszowski@wp.pl

ABSTRACT. In 2004 rescue excavations were carried out at the multicultural site 4 in Szczodrzykowo, near Kórnik, Poznań District (in advance of the construction of the local gas pipeline). Within the area of 1260 m² 60 features were unearthed, including 16 of the Lusatian culture. Among the latter a whole circular timber lined well was discovered, consisting of three parts made of a burned trunk of an alder-tree. The parts were supported with several timber pegs from the outside. The fragments of pottery discovered in the well represent the style of the Late Bronze Age and the period from HaC till HaC – HaD. The chronology of the feature was estimated also on the basis of the ¹⁴C dating (a piece of the timber provided a sample) and the achieved dates ranged between 836 and 771 BC.

KONTEKST ARCHEOLOGICZNY

Od 27 lipca do 3 sierpnia 2004 roku na stanowisku nr 4 w Szczodrzykowie, gmina Kórnik, w powiecie poznańskim (AZP 55-29/63), przeprowadzono wąskopłaszczyznowe badania wykopaliskowe w związku z budową lokalnego gazociągu wysokiego ciśnienia relacji Kórnik–Środa Wlkp., o długości około 14,1 km (ryc. 1). Stanowisko to zostało odkryte przez autora podczas nadzoru archeologicznego w roku 2001 i ponownie pozytywnie zweryfikowane podczas badań powierzchniowych w roku 2004 – przed rozpoczęciem inwestycji. Zarejestrowano wówczas ślad osadniczy z epoki kamienia (1 krzemień), osadę kultury łużyckiej (22 fragm. ceramiki), osadę kultury przeworskiej (10 fragm. ceramiki), osadę z okresu wczesnego średniowiecza (22 fragm. ceramiki), osadę z okresu późnego średniowiecza (8 fragm. ceramiki) i punkt osadniczy z okresu nowożytnego (7 fragm. ceramiki); powierzchnię stanowiska oszacowano w przedziale 3–5 ha.

Ryc. 1. Szczodrzykowo, gm. Kórnik, stan. 4 (AZP 55-29/63). Położenie stanowiska (A) i plan sytuacyjny położenia wykopu archeologicznego (B; bez skali). Rys. i oprac. komp. J. Kędelska

Fig. 1. Szczodrzykowo, Kórnik Commune, site 4 (AZP 55-29/63). Location of the site (A) and location plan of the excavation unit (B; no scale). Drawing and digitalisation by J. Kędelska

Podczas badań ratowniczych przed położeniem gazociągu metodycznie wyeksplorowano tutaj powierzchnię 12,6 ara (1260 m²), rejestrując (w obrębie założonej liniowo odkrywki przecinającej to stanowisko w jego centralnym zasięgu) liczne pozostałości kultury materialnej. Odkryto 60 obiektów nieruchomych, w większości z obfitym materiałem źródłowym reprezentowanym przez 695 fragmentów ceramiki, 4 przedmioty krzemienne, 29 grudek polepy, 417 fragmentów kości zwierzęcych, osełkę kamienną, 1 przedmiot z żelaza, 1 przedmiot z kości i 1 próbkę węgla drzewnego. Źródła archeologiczne reprezentowały pozostałości z sześciu horyzontów chronologiczno-kulturowych, tj.: obozowisko ludności kultury pucharów lejkowatych, osady ludności: kultury łużyckiej, pomorskiej, przeworskiej, z okresu wczesnego średniowiecza oraz fragment późnośredniowiecznej wsi¹.

Stratygraficznie stwierdzono następujący układ nawarstwień: I warstwa naturalna (współczesny humus), którą tworzyła współczesna próchnica w postaci szarego i ciemnoszarego piasku o bardzo dużej zawartości części organicznych i miąższości 35–60 cm; II warstwa naturalna (poziom stropowy calca), którą na całej długości wykopu tworzyła lekko spiaszczona glina, a tylko na niewielkich odcinkach – żółtawy drobnoziarnisty piasek bądź glina przemieszana z marglelem.

Materiały kultury łużyckiej, a więc 16 obiektów nieruchomych, 376 fragmentów ceramiki naczyniowej oraz polepa i kości zwierzęce, należały do najliczniej reprezentowanych źródeł na tym stanowisku. Wśród obiektów nieruchomych, których rozplanowanie przedstawiono na ryc. 2 (por. też tabela 1), dominują jamy i dołki postłupowe. Ponadto zarejestrowano pozostałości pieca o bliżej nieokreślonym przeznaczeniu (obiekt nr 27), natomiast w trzech przypadkach odnotowano prawdopodobne budowle mieszkalne o zabudowie półziemiankowej (obiekty nr 25, 26, 60). Te ostatnie obiekty charakteryzowały się dość zbliżonymi cechami morfometrycznymi, osiągając przy tym odpowiednie dla tej kategorii obiektów rozmiary². W rzucie poziomym były kształtu nieregularnie prostokątnego o owalnych krawędziach i wymiarach: długość od ok. 250 do 300 cm oraz szerokość od 160 do 170 cm. Z kolei w profilu przyjmowały kształt nieregularnie nieckowaty, osiągając głębokość od 12 do 36 cm; tylko w jednym przypadku miąższość sięgnęła prawie 70 cm (obiekt ten nie został jednak w całości wyeksplorowany). Dodatkowo w jednym przypadku (obiekt nr 26) można mówić o niewielkiej „przybudówce”, stanowiącej pierwotnie prawdopodobnie rodzaj wejścia do tej budowli. W porównaniu z innymi obiektami „łużyckimi” zawierały one znacznie liczniejszy materiał ruchomy, mieszczący się w przedziałach od 16 do 70 fragmentów ceramiki, ale też zawierający grudki polepy i pokonsumpcyjne pozostałości kości zwierzęcych. Wszystkie te cechy świadczą o funkcjonowaniu na tym stanowisku ustabilizowanej osady, zajmującej się bez wątpienia hodowlą zwierząt, ale i też zapewne uprawą roli oraz ręko-

¹ Krzyszowski 2004.

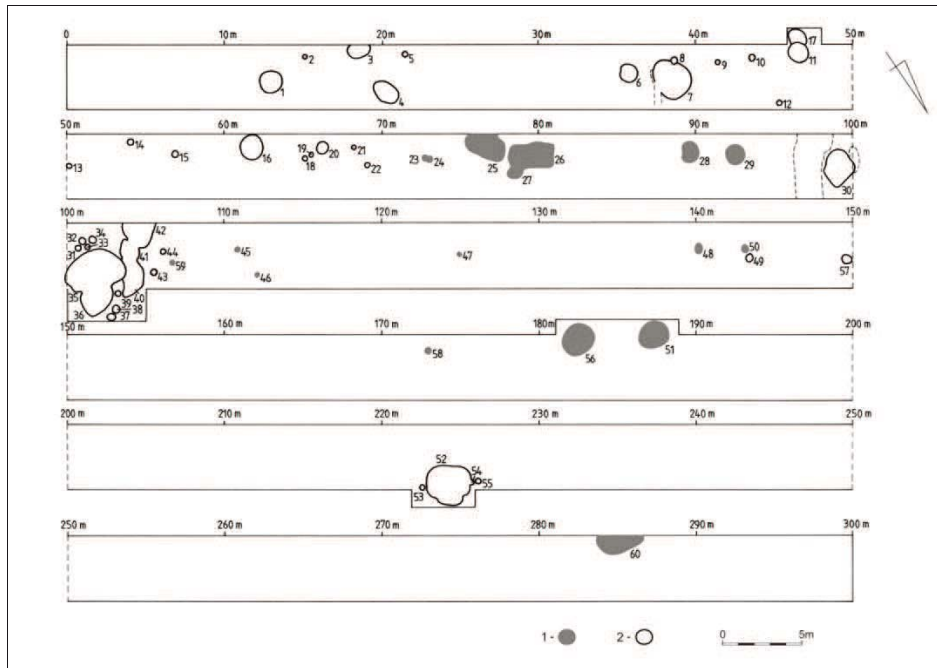
² Michałski 1983, 150–156.

Tabela 1. Szczodrzykowo, stan. 4. Charakterystyka obiektów nieruchomych kultury lużyckiej
Table 1. Szczodrzykowo, site 4. Characteristics of the features of the Lusatian culture

Obiekt (nr)	Rzut poziomy zarys	Rzut poziomy (wym. – cm)	Rzut pionowy zarys	Rzut pionowy (gl. – cm)	Typ wypełniska	Funkcja	Ceramika	Inne źródła	Kultura
23	kolisty	36 x 36	misowaty	13	sz	dołek postup.	–	–	KŁŻ
24	owalny	38 x 22	misowaty	12	jsz	dołek postup.	3	–	KŁŻ
25	niereg. prostokąt.	234 x 160	niereg. nieck.	15–32	csz	póziemianka ?	70	6p, 2k	KŁŻ
26	niereg. prostokąt.	288 x 168	niereg. nieck.	12–36	csz	póziemianka	40	1krz, 7p, 2k	KŁŻ
27	owalny	94 x 90	misowaty	12	csz, polepa	piec	9	1p, 2k	KŁŻ
28	owalny	136 x 108	misowaty	13	csz	jama	13	–	KŁŻ
29	kolisty	125 x 120	nieckowaty	22	csz	jama	38	1k	KŁŻ
45	kolisty	36 x 34	nieckowaty	15	sz	dołek postup.	1	–	KŁŻ
46	kolisty	33 x 32	misowaty	12	sz	dołek postup.	–	–	KŁŻ ?
47	kolisty	29 x 29	misowaty	14	sz	dołek postup.	–	–	KŁŻ ?
48	elipsowaty	68 x 46	misowaty	11	sz, żół	jama	–	–	KŁŻ ?
50	owalny	44 x 42	misowaty	11	jsz	dołek postup.	–	–	KŁŻ
51	owalny	186 x 181	niereg. trapez.	78	sz, csz, biał, kam	jama	68	92k	KŁŻ
56	owalny	210 x 195	niereg. trapez.	114	sz, csz, żół, kam, drew	studnia	73	4p, 49k, 6pr dr	KŁŻ
58	kolisty	45 x 44	misowaty	14	sz	dołek postup.	–	–	KŁŻ ?
59	owalny	33 x 32	prostokątny	20	csz	dołek postup.	–	–	KŁŻ ?
60	niereg. prostokąt.	288 x 160?	nieckowaty	66	sz, jsz	póziemianka	16	–	KŁŻ

Oznaczenia:

typy wypełnisk: jsz – jasnoszara pierwotna próchnica, sz – szara pierwotna próchnica, csz – ciemnoszara pierwotna próchnica, żół, biał – żółty lub białawy drobnoziarnisty piasek (calcopy);
źródła nieceramiczne: drew – drewno, kam – kamienie, k – kości zwierzęce, krz – przedmioty krzemienne, p – polepa, pr dendr. – próbka dendrologiczna; KŁŻ – kultura lużycka

Ryc. 2. Szczodrzykowo, gm. Kórnik, stan. 4 (AZP 55-29/63). Plan rozmieszczenia obiektów nieruchomych w wykopie archeologicznym.

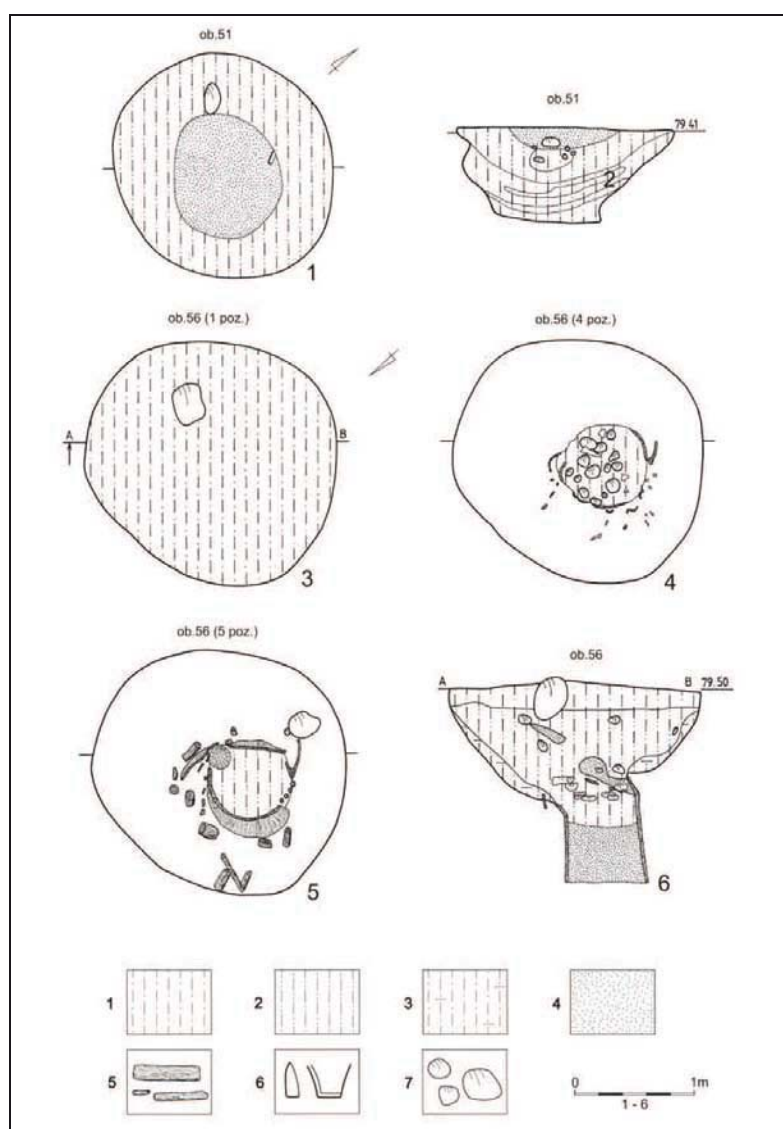
1 – obiekty kultury łużyckiej; 2 – obiekty kultury przeworskiej i z okresu późnego średniowiecza (rys. i oprac. komp. J. Kędzelska)

Ryc. 2. Szczodrzykowo, Kórnik Commune, site 4 (AZP 55-29/63). Distribution of features within the excavation unit.

1 – Lusatian culture; 2 – Przeworsk culture and Late Middle Ages (drawing and digitalisation by J. Kędzelska)

dzielnictwem związanym być może z obróbką skór, wełny czy też z przetwarzaniem żywności lub zboża.

Na szczególną uwagę pośród obiektów z tego okresu chronologicznego zasługuje odkryta w całości studnia typu kładowego (obiekt nr 56), również niewątpliwie poświadczająca stały charakter osadnictwa ludności kultury łużyckiej. Jest to obiekt zbudowany w partii spągowej z drewnianej cembrowiny, która składała się z 3 oddzielnych części wykonanych z wypalonego pnia olchy, wzmocnionych od zewnątrz przez wbicie kilkunastu różnej średnicy drewnianych kołków (głównie z olszy, ale też i dębowych). Studnia ta rysowała się w rzucie poziomym jako prawie kolistą jamę o wymiarach 210 x 195 cm, a jej drewniana cembrowina, o kształcie kolistym i o układzie nieznacznie rozszerzającym się przy dnie, zalegała na głębokości od ok. 80 do 170 cm. Rysunkiem technicznym udokumentowano pięć poziomów eksploracyjnych obiektu, z których w niniejszym opracowaniu zaprezentowano trzy (1, 4 i 5) (ryc. 3: 2–4) oraz jego profil (ryc. 3: 5). Kolejne etapy eksploatacji dokumentują również fotografie (ryc. 7–10).

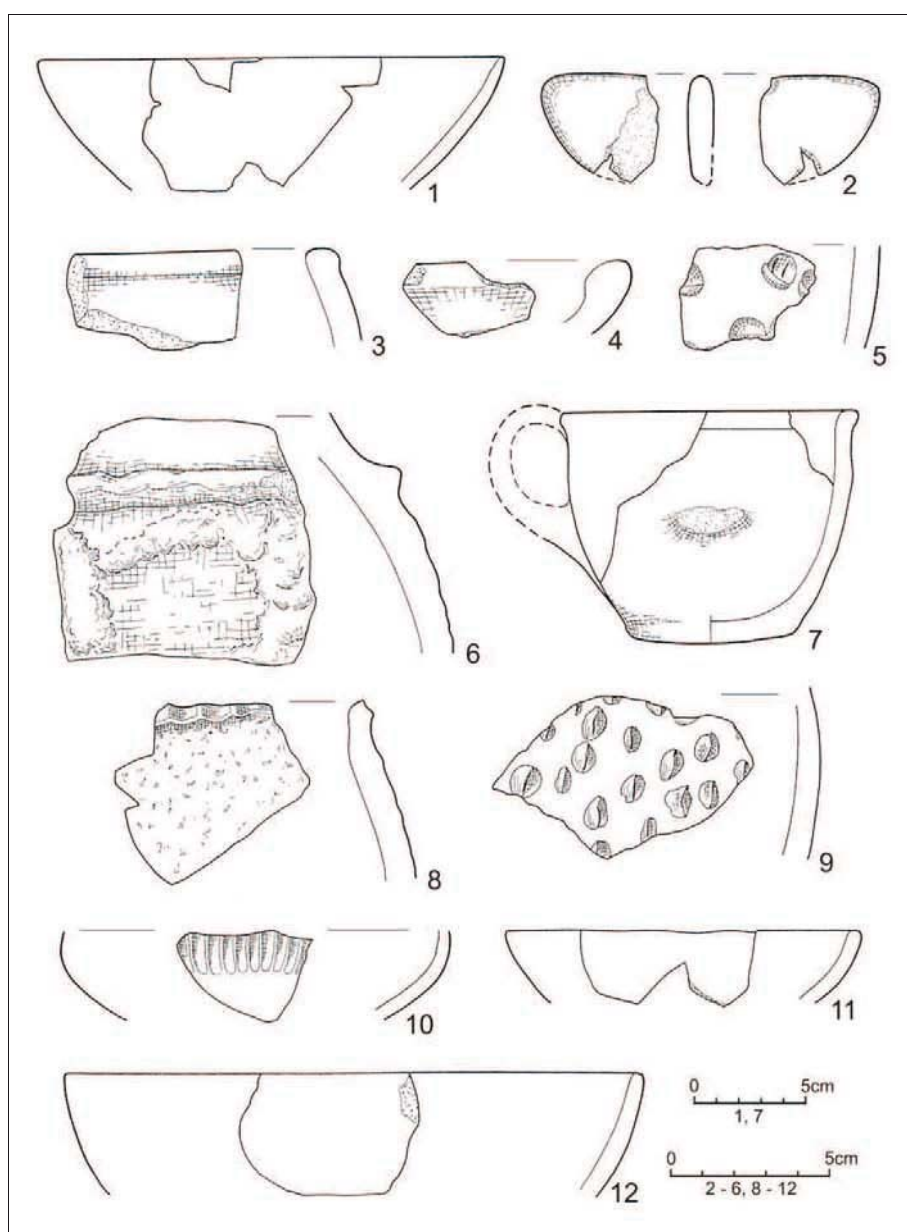

Ryc. 3. Szczodrzykowo, gm. Kórnik, stan. 4 (AZP 55-29/63). Rzuty poziome i pionowe obiektów: 51 (zaniechana studnia) i 56 (studnia) kultury łużyckiej.

1 – szara pierwotna próchnica, 2 – ciemnoszara pierwotna próchnica, 3 – szara pierwotna próchnica lekko gliniasta, 4 – białawo-żółty zorsztynowany piasek calcowy, 5 – fragmenty drewna, 6 – fragmenty ceramiki, 7 – otoczaki kamienne (rys. i oprac. komp. J. Kędelska)

Fig. 3. Szczodrzykowo, Kórnik Commune, site 4 (AZP 55-29/63). Horizontal projections and vertical sections of the features: 51 (discarded well) and 56 (well) of the Lusatian culture.

1 – grey primary humus, 2 – dark grey primary humus, 3 – grey primary slightly argillaceous humus, 4 – whitish-yellow hardpan undisturbed sand, 5 – wood fragments, 6 – potsherds, 7 – cobblestones (drawing and digitalisation by J. Kędelska)

Ryc. 4. Szczodrzykowo, gm. Kórnik, stan. 4 (AZP 55-29/63). Wybór ceramiki naczyniowej z obiektów kultury łużyckiej

1-3, 5-8 – obiekt 25; 4 – obiekt 26; 9-12 – obiekt 29 (rys. i oprac. komp. J. Kędelska)

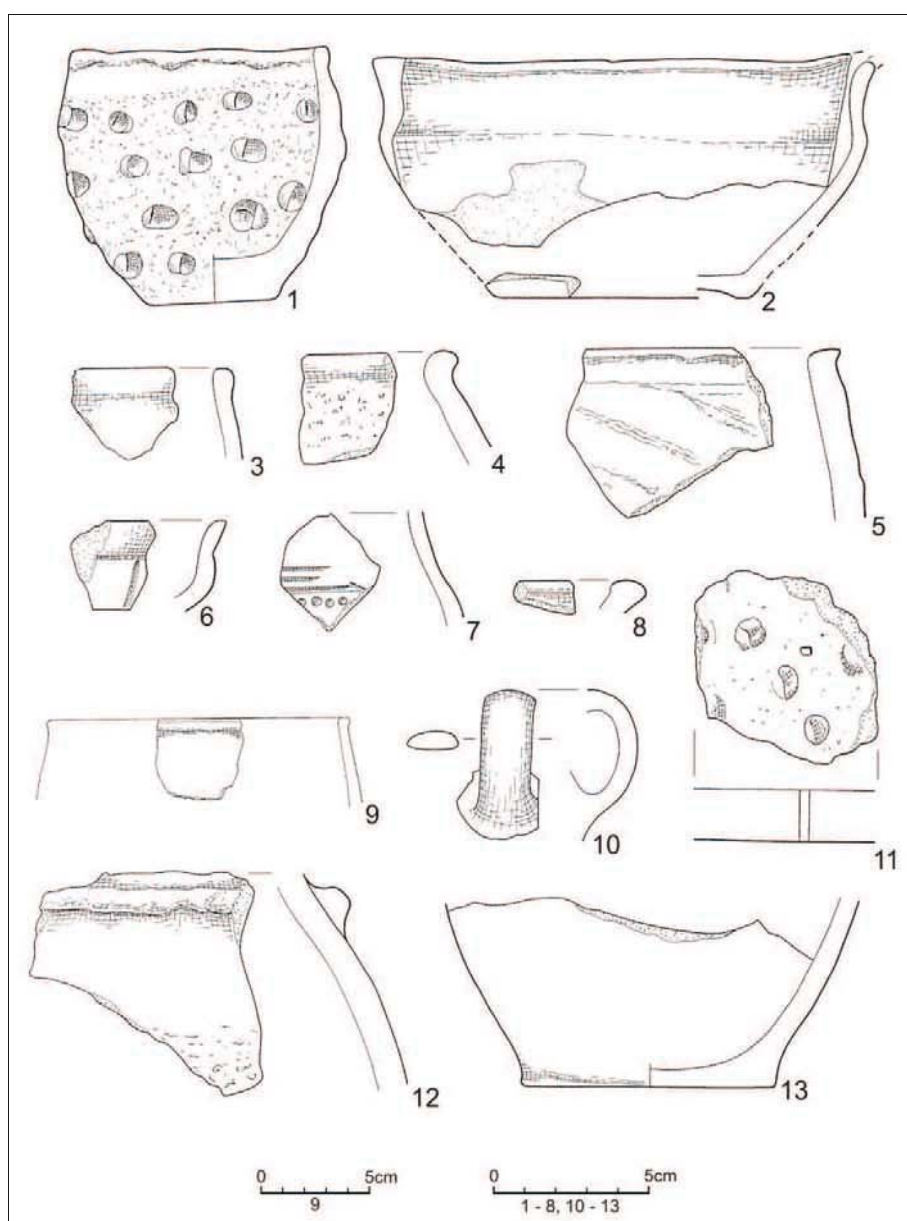
Fig. 4. Szczodrzykowo, Kórnik Commune, site 4 (AZP 55-29/63). Selection of pottery from the Lusatian culture features

1-3, 5-8 – feature 25; 4 – feature 26; 9-12 – feature 29 (drawing and digitalisation by J. Kędelska)

Warstwa współczesnego nadkładu ziemi wynosiła nad tym obiektem od 53 cm aż do około 60 cm. Natomiast wypełnisko studni było dość jednorodne i początkowo składało się wyłącznie z przemytej szarej pierwotnej próchnicy, która sięgała do głębokości ok. 25 cm od poziomu jej zarejestrowania. Kolejną warstwę kulturową stanowiła słabiej przemyta ciemnoszara pierwotna próchnica, przemieszana jedynie w partii centralnej z ukośnie uformowaną soczewką białawego piasku. Sięgała ona od 25 cm od stropu obiektu do głębokości ok. 120 cm, wypełniając oprócz jamy jeszcze w ok. ½ głębokość drewnianej cembrowiny, aż do pojawienia się w niej białawego piasku calcowego, stanowiącego w części spągowej także zawartość cembrowiny. Ostatnią warstwę kulturową, w postaci ponownie szarej próchnicy, lecz tym razem lekko gliniastej, o miąższości ok. 10–15 cm, zarejestrowano wyłącznie na obwodzie jamy, która jakby wyściełała ją wąskim pasmem wyłącznie w partii przyspągowej. Natomiast podłoże calcowe stanowił lekko gliniasty żółto-białawy piasek, fragmentami zorsztynowany. W nieckowatym przekroju jamy bardzo dobrze zachowały się relikty drewnianej cembrowiny wykonane – jak wyżej wspomniano – z trzech oddzielnych części, wykonanych z wypalonego pnia olchy, wzmocnionych od zewnątrz przez wbicie kilkunastu różnej średnicy drewnianych kołków. Części drewnianej cembrowiny były posadowione w gruncie calcowym pionowo, z niewielkim rozszerzeniem się u dołu, sięgały począwszy od ok. 80 cm od stropu obiektu do ok. 170 cm. Na poziomie zarejestrowania drewnianej cembrowiny, w obrębie jej stropu, wystąpiło kilkanaście na ogół drobnej i średniej wielkości otoczków kamiennych i sekwencja ta nie została już powtórzona w partii spągowej cembrowiny. Długość jej zachowanych reliktyw wyniosła od 66 cm do ok. 88 cm, natomiast średnica w momencie zarejestrowania – ok. 60 cm, natomiast przy spągu – ok. 70 cm. Grubość kłód drewna z pnia wahała się od 2 do 5 cm; obustronnie nosiły one ślady celowego, konserwującego opalenia w ogniu.

Innym interesującym obiektem – być może zaniechaną lub raczej nieukończoną studnię – jest oddalony o ok. 3 m od opisanej wyżej studni obiekt nr 51 (ryc. 3: 1). Jest on podobnego owalnego kształtu w rzucie poziomym, o zbliżonych kolistych wymiarach 186 x 181 cm, a w profilu – kształtu nieregularnie trapezowatego, o głębokości jamy ok. 80 cm; ta ostatnia wielkość jest zbliżona do pierwotnych wymiarów jamy w studni nr 56, brak w niej jedynie drewnianej cembrowiny. W wypełnisku tego obiektu, o warstwowanym układzie warstw podepozycyjnych, znaleziono zbliżony wielkościami materiał ruchomy w postaci 68 fragmentów ceramiki (ryc. 5: 1–3) oraz drobne fragmenty pozostałości zwierzęcych szczątków kostnych.

Przypuszczenie, że obiekt „łużycki” nr 51 mógł być zaniechanym wykopem pod studnię, której nie zrealizowano z powodu być może niezbyt „wydajnej” żyły wodnej, wydaje się wielce prawdopodobne, w tej samej linii bowiem, ale w nieco większym oddaleniu, zanotowano następną studnię (obiekt nr 52), tym razem pochodzącą z okresu późnego średniowiecza. Można więc wnioskować, iż natrafiono

Ryc. 5. Szczodrzykovo, gm. Kórnik, stan. 4 (AZP 55-29/63). Wybór ceramiki naczyniowej z obiektów kultury łużyckiej.

1-3 – obiekt 51; 4 – obiekt 24; 5 – obiekt 26; 6-13 – obiekt 56 (rys. i oprac. komp. J. Kędelska)

Fig. 5. Szczodrzykovo, Kórnik Commune, site 4 (AZP 55-29/63). Selection of pottery from the Lusatian culture features.

1-3 – feature 51; 4 – feature 24; 5 – feature 26; 6-13 – feature 56 (drawing and digitalisation by J. Kędelska)

w tym miejscu na sprzyjający geologicznie obszar do lokowania tego rodzaju obiektów. Obie odkryte studnie, mimo znacznej różnicy czasowej, dzieliła od siebie zaledwie kilkunastometrowa odległość, co dobitnie potwierdza wysoki poziom umiejętności lokalizowania źródeł wodnych przez ówczesnych budowniczych takich obiektów, i to zarówno w okresie rozwoju kultury łużyckiej, jak i w późnym średniowieczu.

MATERIAŁ RUCHOMY

Z analizowanej studni pozyskano 73 fragmenty ceramiki naczyniowej, 15 fragmentów kości zwierzęcych, 4 grudki polepy oraz pobrano 6 próbek drewna do dalszych specjalistycznych analiz. Spośród materiału ruchomego ceramikę naczyniową reprezentują:

- a) 6 fragmentów krawędzi (ryc. 5: 6, 8–9);
- b) 63 fragmenty pochodzące z partii brzuścowych (ryc. 5: 7, 11–12);
- c) 3 fragmenty den (ryc. 5: 13);
- d) 1 fragment taśmowatego ucha (ryc. 5: 10).

Z kolei spośród 15 fragmentów kości zwierzęcych z tego obiektu zidentyfikowano 12 egzemplarzy (zaprezentowano je w tabelach 3–8 wraz z materiałem kostnym ze wszystkich obiektów tej kultury), które pochodziły od bydła, świni, konia, jelenia i sarny. Pod względem anatomicznym reprezentowały one pojedyncze elementy szkieletu. W przypadku jelenia było to niemal wyłącznie poroże. Według opinii D. i M. Makowieckich³, dwa egzemplarze można zakwalifikować do tzw. zrzutków, co oznacza, że poroże nie pochodziło od zwierząt upolowanych, lecz znaleziono je w otoczeniu stanowiska. Z jednego z nich wykonano narzędzie (motykę lub siekiere). Dwa pozostałe były fragmentami tyk. Ze względu na zły stan zachowania nie ustalono, czy pochodziły one od sztuk upolowanych, czy też były również zrzutkami. Szczątki osteologiczne – z wyjątkiem poroża jelenia – mają charakter typowych odpadów pokonsumpcyjnych⁴.

Szczegółowo źródła te przedstawiają się następująco:

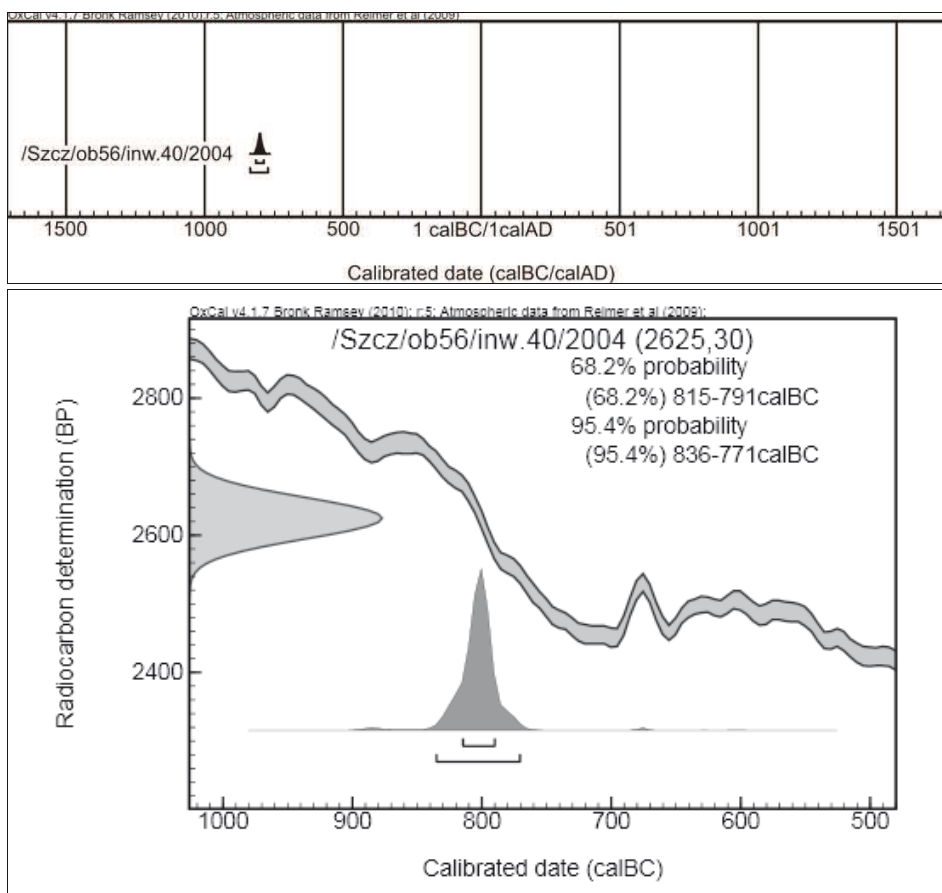
Poziom 1-2 – od poziomu zarejestrowania do ok. 52 cm poniżej stropu obiektu (nr inw. 38/2004):

a) 26 fragmentów ceramiki ręcznie lepionej, w tym:

– 4 fragmenty brzegów pochodzące z różnych naczyń, z czego jeden prawdopodobnie z misy z krawędzią lekko zagiętą do środka, o powierzchni obustronnie gładzonej, szarej i o grubości 8 mm (ryc. 5: 8), drugi – z niewielkiego naczynka, obustronnie gładzonego, barwy szarej, o grubości ścianki 6 mm, zdobionego bliżej nieokreślonym motywem krótkich pionowych odcinków rytych (ryc. 5: 6); dwa kolejne

³ Makowieccy D. i M. 2004.

⁴ Analizę kości ze studni wykonali D. i M. Makowieccy z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Ryc. 6. Szczodrzykowo, gm. Kórnik, stan. 4 (AZP 55-29/63). Diagram datowania ^{14}C próbki drewna z cembrowiny studni (obiekt 56) kultury łużyckiej wykonany w Poznańskim Laboratorium Radiowęglowym (wg T. Gosłara 2011)

Fig. 6. Szczodrzykowo, Kórnik Commune, site 4 (AZP 55-29/63). Diagram of ^{14}C dating of a wood sample from the casing of the Lusatian culture well (feature 56) prepared in the Poznań Radiocarbon Laboratory (acc. to T. Goslar 2011)

brzezi pochodzą z bliżej nieokreślonych typologicznie fragmentów naczyń, które mają powierzchnie obustronnie gładzone, barwy szarej, o grubości ścianek 4 i 8 mm;

- 1 fragment części środkowej talerza, lekko wtórnie przepalonego w ogniu, na jednej z powierzchni zachowały się „szczypania” wykonane paznokciem oraz dodatkowo jeden otwór na wylot o średnicy 3,5 mm (ryc. 5: 11);

- 8 drobnych fragmentów części brzuśców o powierzchni obustronnie gładzonej, barwy w większości obustronnie szarej, o grubości ścianek: 5 mm (2 fragm.), 6 mm (2 fragm.) i 7 mm (4 fragm.), z których jeden jest zdobiony bliżej nieokreślonym wątkiem złożonym z linii i odcinków rytych;

Tabela 2. Szczodrzykowo, stan. 4. Skład taksonomiczny próbek drewna z obiektu nr 56 – studni kultury łużyckiej (wg T. Stępnika 2004)

Table 2. Szczodrzykowo, site 4. Taxonomic composition of wood samples from feature 56 – the Lusatian culture well (acc. to T. Stępnik 2004)

Lp.	Przedmiot	Oznaczenie taksonomiczne
1	dranica nr 1 cembrowina	olcha <i>Alnus sp.</i>
2	dranica nr 3 cembrowina	olcha <i>Alnus sp.</i>
3	kołek nr 1 podpierający cembrowinę	olcha <i>Alnus sp.</i>
4	kołek nr 2 podpierający cembrowinę	olcha <i>Alnus sp.</i>
5	kołek nr 4 podpierający cembrowinę	brzoza <i>Betula sp.</i>
6	kołek nr 5 podpierający cembrowinę	dąb <i>Quercus sp.</i>

Tabela 3. Szczodrzykowo, stan. 4. Kultura łużycka. Lista zwierząt (wg D. i M. Makowieckich 2004)

Table 3. Szczodrzykowo, site 4. Lusatian culture. List of animals (acc. to D. and M. Makowieccy 2004)

Zwierzęta		n
Bydło	<i>Bos primigenius f. taurus</i>	4
Świnia	<i>Sus scrofa f. domestica</i>	1
Koń	<i>Equus ferus f. caballus</i>	5
Jeleń	<i>Cervus elaphus L., 1758</i>	5
Sarna	<i>Capreolus capreolus (L., 1758)</i>	1
Rozpoznane		16
Nierozpoznane		3
Razem		19

Tabela 4. Szczodrzykowo, stan. 4. Kultura łużycka. Szczątki kostne ssaków według elementów kośćca (wg D. i M. Makowieckich 2004)

Table 4. Szczodrzykowo, site 4. Lusatian culture. Bone remains of mammals with regard to skeletal elements (acc. to D. and M. Makowieccy 2004)

Elementy	Bydło	Świnia	Koń	Jeleń	Sarna
1	2	3	4	5	6
Poroże				4	
Żuchwa	1		1		
Zęby			1		
Ząb górny			1		
Ząb dolny	1				
Łopatka	1				
Kość ramienna	1		1		

– 11 fragmentów części brzuśców o powierzchni zewnętrznej surowej (względnie lekko gładzonej), barwy ceglastej, wewnątrz szarej, o grubości ścianek: 6 mm, 7 mm (6 fragm.), 8 mm (2 fragm.) i 9 mm;

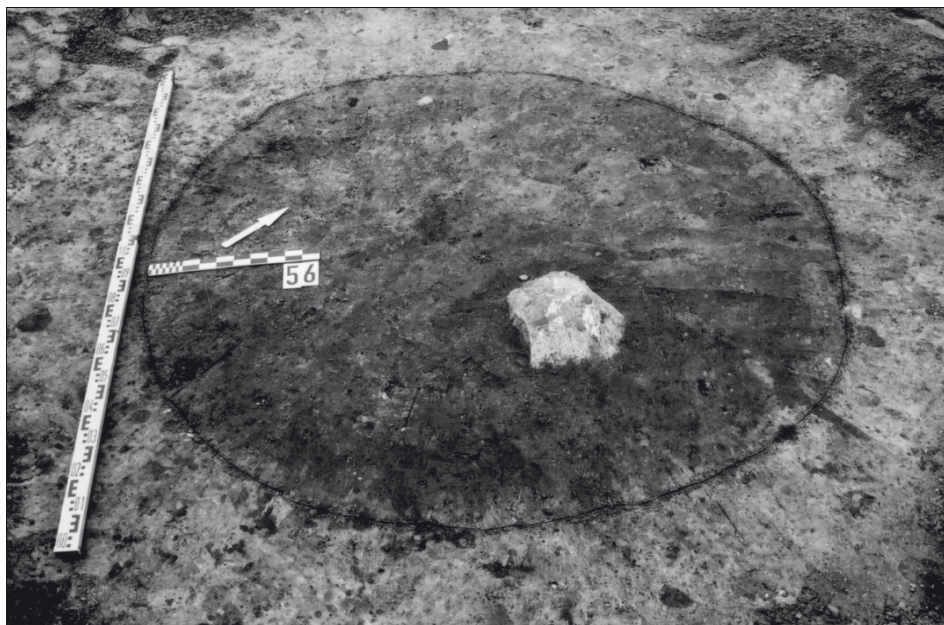
– 2 fragmenty den z częściowo zachowanymi fragmentami dolnych części brzuśców, z których jeden jest mocno zniszczony, drugi ma ściankę o grubości 6 mm, grubość krążka wynosi 8 mm;

b) 6 fragmentów kości zwierzęcych, wśród których oznaczono: szczątki konia i jelenia oraz nieokreślone gatunkowo (por. tabela 6).

Poziom 3 – od 52 cm do ok. 86 cm poniżej stropu obiektu (do poziomu zarejestrowania drewnianej cembrowiny) (nr inw. 39/2004):

a) 14 fragmentów ceramiki ręcznie lepionej, w tym:

– 7 drobnych i małych fragmentów części brzuśców o powierzchni obustronnie gładzonej, barwy w większości ciemnobrunatnej (6 fragm.) i szarej, o grubości ścianek: 5 mm (2 fragm.), 6 mm (2 fragm.) i 7 mm (4 fragm.), z których jeden (prawdopodobnie od średniej wielkości wazy lub amfory) jest zdobiony bliżej nieokreślonym wążkiem złożonym z linii i odcinków rytych oraz odciskanych dołków (ryc. 5: 7);

Ryc. 7. Szczodrzykowo, gm. Kórnik, stan. 4 (AZP 55-29/63). Rzut poziomy obiektu 56 (studnia) kultury lużyckiej (na poziomie 1). Fot. A. Krzyszowski

Fig. 7. Szczodrzykowo, Kórnik Commune, site 4 (AZP 55-29/63). Horizontal projection of feature 56 (well) of the Lusatian culture (at level 1). Photo A. Krzyszowski

– 3 fragmenty części brzuśców o powierzchni zewnętrznej surowej (względnie lekko gładzonej), barwy ciemnobrunatnej, wewnętrznej szarej i o grubości ścianek: 5 mm, 6 mm, 7 mm i 8 mm;

– 1 fragment części brzuśca, bardzo mocno wtórnie przepalony w ogniu;

– 3 fragmenty części brzuśców o powierzchni zewnętrznej surowej, schropowaczonej, barwy powierzchni ceglastej, wewnątrz szarej, grubości ścianek: 8 mm, 10 mm i 12 mm;

b) 3 grudki polepy o wypale ceglastym, wewnątrz (w $\frac{2}{3}$) o wypale szarym, z domieszką piasku i żwiru (nieliczny), bez śladów odcisków części roślinnych, o wymiarach: 38 x 30 x 18 mm oraz 58 x 48 x 36 mm;

c) 5 fragmentów kości zwierzęcych, wśród których rozpoznano szczątki bydła, konia i jelenia.

Poziom 4-5 – od 86 cm do 165 cm od stropu obiektu, ze stropu i partii środkowej wnętrza drewnianej cembrowiny (nr inw. 40/2004):

a) 32 fragmenty ręcznie lepionej ceramiki, w tym:

– 19 fragmentów dna i dolnej części brzuśca średniej wielkości naczynia o nieustalonej formie (prawdopodobnie wazy lub amfory), powierzchni zewnętrznej su-

Ryc. 8. Szczodrzykowo, gm. Kórnik, stan. 4 (AZP 55-29/63). Rzut pionowy obiektu 56 (studnia) kultury lużyckiej. Fot. A. Krzyszowski

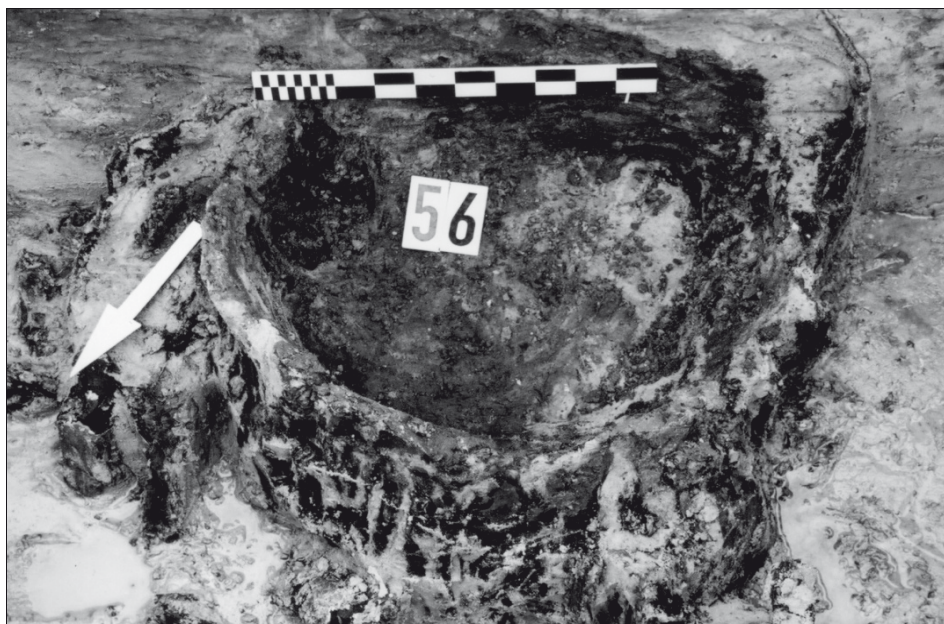
Fig. 8. Szczodrzykowo, Kórnik Commune, site 4 (AZP 55-29/63). Vertical section of feature 56 (well) of the Lusatian culture. Photo A. Krzyszowski

rowej/lekko gładzonej, przełamie dwubarwnym, z domieszką drobno- oraz średnioziarnistego tłucznia i piasku; o grubości ścianki 6 mm i średnicy dna – 80 mm (ryc. 5: 13);

– 10 fragmentów części środkowych brzuśca i fragment taśmowatego uszka od bliżej nieokreślonego typologicznie naczynia, prawdopodobnie czerpaka, częściowo zrekonstruowanego, o powierzchni obustronnie gładzonej, barwy obustronnie czarnej, o grubości ścianki 4–5 mm; wymiary uszka: 17 (szer.) x 6 (grub.) mm (ryc. 5: 10);

– fragment brzegu od średniej wielkości garnka jajowatego, z szyjką lekko stożkową, o powierzchni zewnętrznej lekko schropowawanej, wewnętrznej gładzonej, barwy obustronnie ciemnobrunatnej, na powierzchni wewnętrznej przebarwienia bliżej nieokreślonej substancji, prawdopodobnie pochodzenia organicznego (?), o przełamie jednobarwnym, z udziałem domieszki gruboziarnistego tłucznia i piasku; grubość ścianki 7 mm (ryc. 5: 9);

– fragment górnej części brzuśca od dużego naczynia zbliżonego do wazy z zachowaną pojedynczą listwą plastyczną, o powierzchni zewnętrznej gładzonej (do listwy) i schropowawanej (poniżej listwy), z domieszką gruboziarnistego tłucznia

Ryc. 9. Szczodrzykowo, gm. Kórnik, stan. 4 (AZP 55-29/63). Rzut poziomy partii stropowej drewnianej cembrowiny studni kultury łużyckiej (obiekt 56). Fot. A. Krzyszowski

Fig. 9. Szczodrzykowo, Kórnik Commune, site 4 (AZP 55-29/63). Horizontal projection of the upper part of the wooden casing of the Lusatian culture well (feature 56). Photo A. Krzyszowski

i piasku, o grubości ścianki 11 mm; wymiary plastycznej listwy: szer. 13–14 mm, wys. 8–9 mm (ryc. 5: 12);

– fragment części przydennej brzośca o powierzchni obustronnie gładzonej i grubości ścianki 7 mm;

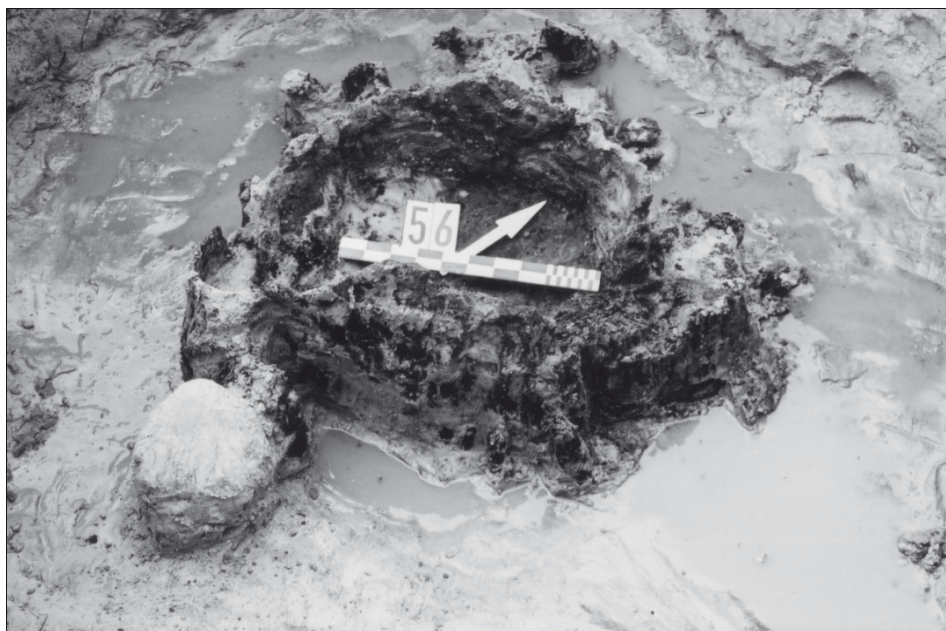
b) duża grudka polepy o wypale ceglastym, z domieszką piasku i żwirku (nie-liczny), bez śladów odcisków części roślinnych; wymiary: 57 x 52 x 49 mm;

c) 4 fragmenty kości zwierzęcych, pośród których rozpoznano szczątki bydła, świni i sarny;

d) 6 próbek drewna: 2 z drewnianej cembrowiny studni i 4 próbki z okalających i wzmacniających cembrowinę kołków (wykaz gatunkowy drewna według tabeli 2).

Poziom 5 – z około 165–170 cm poniżej stropu obiektu, z dna drewnianej cembrowiny (nr inw. 40/2004):

a) fragment wielkości brzegu wylewu o powierzchni obustronnie gładzonej, barwy obustronnie ciemnobrunatnej, powierzchni wewnętrznej gładzonej, przebarwionej bliżej nieokreśloną substancją (?), o przełamie jednobarwnym, z domieszką gruboziarnistego tłucznia i piasku; grubość ścianki – 7 mm.

Ryc. 10. Szczodrzykowo, gm. Kórnik, stan. 4 (AZP 55-29/63). Zbliżenie na rzut partii stropowej drewnianej cembrowiny studni kultury łużyckiej (obiekt 56). Fot. A. Krzyszowski

Fig. 10. Szczodrzykowo, Kórnik Commune, site 4 (AZP 55-29/63). Upper part of the wooden casing of the well of the Lusatian culture in close-up (feature 56). Photo A. Krzyszowski

DATOWANIE WZGLĘDNE

W wypełnisku analizowanego obiektu znaleziono średnio liczny materiał ceramiczny. Fragmenty naczyń (zapewne jajowatych) o zewnętrznej powierzchni schropowanej, zestaw form (m.in. naczyń wazowatych – ryc. 5: 7, 12, dużych naczyń garnkowatych – ryc. 5: 4–5, udziału talerzy – ryc. 5: 11, mis – ryc. 4: 4; 5: 2, 8) oraz elementów zdobnictwa (m.in. w postaci poziomych guzków/listew plastycznych – ryc. 5: 12, czy odcisków paznokciowych – ryc. 5: 1, 11) wskazują na standardowy zestaw cech charakterystycznych, przynajmniej od V EB, dla garncarstwa praktykowanego na wielu terenach objętych zasięgiem ludności kultury łużyckiej, w tym i w Wielkopolsce⁵.

Reasumując pozycję taksonomiczną ceramiki naczyniowej zalegającej w studni: materiały te można przyporządkować kulturze łużyckiej, prawdopodobnie z końca późnej epoki brązu i początków epoki żelaza, tj. z czasokresu od V EB/HaC do HaC–HaD włącznie. Należy jednak podkreślić brak ceramiki o dystynktywnych walorach chronologicznych.

DATOWANIE BEZWZGLĘDNE

Do ustalenia precyzyjniejszej chronologii pozostałości kulturowych z tego obiektu posłużono się datowaniem metodą radiowęglową ¹⁴C wykonaną w Poznańskim Laboratorium Radiowęglowym. Analizie poddano fragment drewna z jednej z dranic wypalonego pnia olchy zalegającego w omawianej studni (nr inw. 40/2004; data pobrania próbki: 3.08.2004 r.)⁶. Chronologia tej próbki jest następująca⁷:

SZCZODRZYKOWO, stan. 4 (obiekt nr 56, próbka drewna z dranicy nr 3), Poz-43124
nr inw. 40/2004 R_Date (2625 ± 30 BP)
68.2% probability
815BC (68.2%) 791BC
95.4% probability
836BC (95.4%) 771BC
OxCal v4.1.7 Bronk Ramsey (2010); r:5
Atmospheric data from Reimer et al (2009)

⁵ Kostrzewski 1958; Wiklak 1972; Kołodziejski 1974; Kaszewski 1975; Gardawski 1979a; 1979b; 1979c; Kaczmarek 2002.

⁶ Badania były finansowane ze środków MNiSW, grantu kierowanego przez dr Danutę Michalską-Nawrocką z Instytutu Geologii UAM w Poznaniu, w tym z jej grantu własnego (nr NN 307 059437) w ramach prowadzonego przez nią projektu „Modelowanie procesów zachodzących w próbkach materiałów przeznaczonych do datowania metodą radiowęglową” oraz grantu Iuventus Plus (IP2010 027870). Za możliwość wykonania analizy próbki ze Szczodrzykowa serdecznie dziękuję Pani Danucie Michalskiej-Nawrockiej. Krótkie podsumowanie wyników tych badań ukazało się wcześniej – Michalska-Nawrocka, Szczepaniak, Krzyszowski 2012.

⁷ Goslar 2011.

Uzyskane w ten sposób daty pozwalają skorygować nieco wcześniejszą chronologię zespołu osadniczego kultury łużyckiej w Szczodrzykowie. Jak już sygnalizowano, datowanie uzyskane na podstawie analizy stylistycznej ceramiki naczyniowej, bez udziału – co należy jeszcze raz podkreślić – jej zdecydowanych cech dystynktywnych, przypadające na koniec późnej epoki brązu oraz okres halsztacki, tj. na czas między VIII a V w. p.n.e., należy przesunąć w „dół” skali czasowej i sytuować od końca IV po V okres epoki brązu włącznie. W skali absolutnej byłby to przedział co najmniej od 836 BC do 771 BC, jak to wynika z datowania radiowęglowego próbki pobranej ze studni.

ZAKOŃCZENIE

Na stanowisku 4 w Szczodrzykowie, wśród materiałów pradziejowych odnoszonych do kultury łużyckiej, odkryto studnię – obiekt nader rzadko i w niewielkiej liczbie spotykany w grupie znalezisk z tego przedziału chronologicznego. Stan ten, jak się wydaje, wynika przede wszystkim z fragmentaryczności badań bezpośrednich zapleczy osad. Studnie występują bowiem z reguły w określonej lokalizacji, związanej z dogodnymi warunkami hydrogeologicznymi. Raczej rzadziej w miejscach zgodnych z usytuowaniem stref mieszkalnych osad, które najczęściej poddawane są badaniom wykopaliskowym. W przypadku stanowiska nr 4 w Szczodrzykowie, na analizowanej osadzie „łużyckiej”, jak i na znacznie późniejszej z okresu późnego średniowiecza, studnie wystąpiły w dogodnych dla tego typu obiektów warunkach hydrogeologicznych, prawdopodobnie na uboczu zwartej osadnictwa obu jednostek kulturowych. To, czy wniosek ten odpowiada rzeczywistym warunkom rozplanowania osady ludności kultury łużyckiej, czy też funkcjonowały one pośród innych stałych obiektów tych kultur, można będzie stwierdzić dopiero po wyeksplorowaniu znacznie większej powierzchni tego stanowiska.

Na zakończenie kilka uwag poświęcę zbliżonym obiektom kultury łużyckiej, ujawnionym w ostatnich latach. Mam tu na uwadze przede wszystkim obszar Wielkopolski, ale też odkrycia z terenów sąsiednich, szczególnie zarejestrowane podczas wyprzedzających badań wykopaliskowych związanych z budową autostrad.

Analogiczne do szczodrzykowskiego obiekty studzienne typu kładowego, wykonane z wypalonego pnia drzewa, zostały odkryte na kilku innych stanowiskach osadowych ludności kultury łużyckiej w Wielkopolsce. Na wzmiankę zasługują rezultaty badań E. i P. Pawlaków, M. Anioły i A. Zarzyckiej w Białczu Starym (stan. 13, 14 i 35; gm. Śmigiel, pow. kościański) i Karśnicach (stan. 5; gm. Śmigiel, pow. kościański) oraz w Poznaniu (stan. Nowe Miasto 362)⁸.

⁸ Wszystkim autorom wyżej cytowanych opracowań serdecznie dziękuję za udostępnienie materiałów z tych stanowisk, które są obecnie przygotowywane do publikacji.

W Białczu Starym, stan. 13, w spągu obiektu 15, na głębokości około 100 cm, zarejestrowano szczątkową konstrukcję kładową wykonaną z wydrążonego w środku pnia o średnicy ok. 120 cm⁹. Z kolei na sąsiednim stan. 14, w tejże miejscowości, odkryto dwie studnie o analogicznej jak w Szczodrzykowie konstrukcji kładowej. Jedna z nich była dość dobrze zachowana, ale – co bardziej interesujące – została zbudowana z dwóch odrębnych kłód. Głębokość tej studni przekroczyła poziom 200 cm, a tworzyły ją usytuowane w centralnym miejscu dwie odrębne kłody, ustawione jedna nad drugą, miejsce ich połączenia uszczelnione zostało mchem. Pierwsza kłoda, szersza u podstawy, była złożona z 5 oddzielnych części wypalonego pnia drzewa (w Szczodrzykowie były to trzy części) i miała średnicę ok. 95 cm. Poniżej znajdowała się kolejna kłoda, tym razem w całości zbudowana z jednej części pnia o średnicy ok. 65 cm. Autorzy badań studnię tę datują na HaD–starszy okres przedrzymski¹⁰.

Analogiczną konstrukcję kładową, złożoną z kilku odrębnych części wypalonego pnia drzewa, zarejestrowano jeszcze na stan. 35 w Białczu Starym¹¹. W odkrytej na tym stanowisku studni (obiekt 44) o średnicy ok. 170 cm, na głębokości ok. 76 cm od poziomu stropu wystąpiła konstrukcja kładowa o średnicy 65 cm, złożona z kilku pionowo ustawionych kłód o długości 35–40 cm, które zostały od zewnątrz dodatkowo wsparte, tym razem poziomo ustawionymi kłodami.

Należy wspomnieć jeszcze o innych studniach kultury łużyckiej, w których zastosowano odmienne rozwiązania konstrukcyjne cembrowiny. A mianowicie o obiektach tego rodzaju ze wspomnianego już Białcza Starego (stan. 13 i 14) i Karśnic (stan. 5), a także Milejowic (pow. wrocławski, stan. 19) czy z Zakrzowa (gm. Niepołomice, stan. 2), gdzie kolisty cembrowiny miały konstrukcję plecionkową z wykorzystaniem drewnianych kołków z zaciosami (obiekty 5 i 64 na stan. 13 w Białczu Starym), inne studnie miały kształt prostokątny, złożony z kilkunastu dranic z zaciosami na końcach, łączonych następnie w narożnikach techniką krzyżową¹². Ponadto ujawniono konstrukcje z podwójnego rzędu prostokątnej cembrowiny, składającej się z 11 nieokorowanych pni brzoźowych i olchowych¹³, czy też – co w tym okresie raczej nadal jest rzadkością – cembrowiny wykonane w technice zrębowej (obiekt 28 na stan. 14 w Białczu Starym; obiekty 53, 280 i 914 na stan. 19 w Milejowicach)¹⁴. Stwierdzono również wykonanie cembrowiny tylko z kory brzoźowej (obiekt 30 na stan. 14 w Białczu Starym)¹⁵.

⁹ Anioła, Zarzycka 2003a, ryc. 4.

¹⁰ Anioła, Zarzycka 2003b.

¹¹ Anioła, Zarzycka 2003c.

¹² Bugaj, Gediga 2004, 224, ryc. 12b.

¹³ Łydka, Przybyła, Trela 2006, 615–616, ryc. 6–8.

¹⁴ Anioła, Zarzycka 2003b; Bugaj, Gediga 2004, 224, ryc. 9–10.

¹⁵ Anioła, Zarzycka 2003b.

W końcu jeszcze inny typ studni, odmienny od dotąd zarejestrowanych w kulturze łużyckiej, znaleziono na kilku kolejnych stanowiskach. W Lutomierniku¹⁶, Sługocinku, stan. 13¹⁷, oraz ostatnio w Poznaniu, stan. Nowe Miasto 362¹⁸, odkryto specyficzny typ studni, które – w odróżnieniu od wcześniej omówionych – funkcjonowały praktycznie bez drewnianych cembrowin, a kwalifikowano je do tej kategorii obiektów jedynie na podstawie uwarstwienia kulturowego. Fakt ten znalazł także odzwierciedlenie w klasyfikacji obiektów stałych kultury łużyckiej w Polsce dokonanej przez J. Michalskiego¹⁹, gdzie autor uwzględnia również i ten rodzaj studni jako znany ludności kultury łużyckiej.

Jak widać z zaprezentowanego, krótkiego przeglądu obiektów studziennych ludności kultury łużyckiej, ich różnorodność jest znaczna, szczególnie w wypadku rozwiązań wewnętrznych konstrukcji drewnianej cembrowiny. Pozostałości studni kłodowej z V EB, odkrytej na osadzie w Szczodrzykowie pod Kórnikiem – rodzinnym miastem Jubilata – mieszczą się w grupie znanych dotąd obiektów tego rodzaju, występujących w obrębie obszaru zajętego przez ludność kultury łużyckiej.

BIBLIOGRAFIA

Anioła M., Zarzycka A.

- 2003a Kultura łużycka [w:] Białcz Stary, stan. 13, gm. Śmigiel. *Wyniki badań archeologicznych w związku z budową gazociągu DN 350/300 relacji Kościan–Zielona Góra, na odcinku woj. wielkopolskiego. Brońsko–Kokorzyn*, Poznań [maszynopis, archiwum Pracowni Archeologiczno-Konserwatorskiej Henryka Klundera].
- 2003b Kultura łużycka [w:] Białcz Stary, stan. 14, gm. Śmigiel. *Wyniki badań archeologicznych w związku z budową gazociągu DN 350/300 relacji Kościan–Zielona Góra, na odcinku woj. wielkopolskiego. Brońsko–Kokorzyn*, Poznań [maszynopis, archiwum Pracowni Archeologiczno-Konserwatorskiej Henryka Klundera].
- 2003c Kultura łużycka [w:] Białcz Stary, stan. 35, gm. Śmigiel, *Wyniki badań archeologicznych w związku z budową gazociągu DN 350/300 relacji Kościan–Zielona Góra, na odcinku woj. wielkopolskiego. Brońsko–Kokorzyn*, Poznań [maszynopis, archiwum Pracowni Archeologiczno-Konserwatorskiej Henryka Klundera].

Bugaj E., Gediga B.

- 2004 Wyniki ratowniczych badań wykopaliskowych przeprowadzonych na stanowisku Milejowice 19, gm. Żorawina, pow. Wrocław, woj. dolnośląskie [w:] *Raport 2001–2002. Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za lata 2001–2002*, red. Z. Bukowski, Warszawa, s. 216–233.

¹⁶ Wiklak 1963, 51, tabl. XV: 4.

¹⁷ Krzyszowski 2012.

¹⁸ Pawlak 2012.

¹⁹ Michalski 1983, 168, ryc. 54.

- Gardawski A.
- 1979a Wczesna faza kultury łużyckiej i kultura kurhanów sambijskich [w:] *Prahistoria Ziemi Polskich*, t. IV. *Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego*, red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, s. 47–72.
 - 1979b Czasy pełnego rozwoju kultury łużyckiej i kultura białowicka. Od początków IV okresu epoki brązu po koniec okresu halsztackiego C [w:] *Prahistoria Ziemi Polskich*, t. IV. *Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego*, red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, s. 80–116.
 - 1979c Czasy zaniku kultury łużyckiej. Okres halsztacki D i lateński [w:] *Prahistoria Ziemi Polskich*, t. IV. *Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego*, red. J. Dąbrowski, Z. Rajewski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, s. 117–146.
- Goslar T.
- 2011 *Raport z wykonania datowań C-14 w Poznańskim Laboratorium Radiowęglowym, Poznań (nr pracy 5611/11)*, Poznań [maszynopis, Instytut Geologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu].
- Kaczmarek M.
- 2002 *Zachodniowielkopolskie społeczności kultury łużyckiej w epoce brązu*, Poznań.
- Kaszewski Z.
- 1975 *Kultura łużycka w Polsce środkowej, Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria Archeologia* 22, s. 123–166.
- Kołodziejwski A.
- 1974 *Problematyka kultur okresu halsztackiego na Ziemi Lubuskiej, Zielonogórskie Zeszyty Muzealne* 4, s. 67–105.
- Kostrzewski J.
- 1958 *Kultura łużycka na Pomorzu*, Poznań.
- Krzyszowski A.
- 2004a *Katalog stanowisk archeologicznych z wnioskami konserwatorskimi na inwestycji: „Gazociąg w.c. relacji Kórnik–Środa Wlkp., w woj. wielkopolskim (na podstawie danych archiwalnych i badań powierzchniowo-weryfikacyjnych)*, Poznań [maszynopis, archiwum WUOZ w Poznaniu].
 - 2004b *Wyniki badań archeologicznych na inwestycji: „Budowa gazociągu wysokociśnieniowego relacji Kórnik–Środa Wlkp., w woj. wielkopolskim*, Poznań [maszynopis, archiwum WUOZ w Poznaniu].
 - 2012 *Starożytne studnie ze Sługocinka, stan. 13 [w:] Z najdawniejszych dziejów. Grzegorzowi Domańskiemu na pięćdziesięciolecie pracy naukowej*, red. A. Jaszewska, Zielona Góra, s. 143–157.
- Łydka M., Przybyła M., Trela E.
- 2006 *Osada kultury łużyckiej z V okresu epoki brązu i okresu halsztackiego C na stanowisku 2 w Zakrzowie, gm. Niepołomice, badana w latach 2004–2005 [w:] Raport 2003–2004, t. 2, Wstępne wyniki konserwatorskich badań archeologicznych w strefie budowy autostrad w Polsce za lata 2003–2004*, red. Z. Bukowski, M. Gerlach, Warszawa, s. 613–618.

Makowieccy D. i M.

- 2004 *Ocena archeozoologiczna pozostałości kostnych z badań wykopaliskowych w miejscowości Szczodrzykowo, stan. 4*, Poznań [maszynopis].

Michalska Nawrocka D., Szczepaniak M., Krzyszowski A.

- 2012 Radiocarbon Dating in Archaeological Sites Chronology [w:] *Radiometric Dating*, ed. D. Michalska Nawrocka, Rijeka, s. 57–72.

Pawlak E., Pawlak P.

- 2004 Karśnice, stan. 5, gm. Śmigiel [w:] *Zagospodarowanie złoża gazu ziemnego Brońsko II etap. Wyniki badań archeologicznych*, Poznań [maszynopis, archiwum Pracowni Archeologiczno-Konserwatorskiej Henryka Klundera].

Pawlak P.

- 2012 *Sprawozdanie z badań archeologicznych przy ul. Abpa A. Baraniaka w Poznaniu, przeprowadzonych w 2012 roku, w związku z budową zespołu biurowo-hotelowego*, Poznań [maszynopis, archiwum Pracowni Archeologiczno-Konserwatorskiej Henryka Klundera].

Stępnik T.

- 2004 *Skład taksonomiczny prób drewna i węgla drzewnych ze stanowisk w Szczodrzykowie, Brzezinach i Januszewie, woj. wielkopolskie*, Poznań [maszynopis].

Wiklak H.

- 1963 Początki kultury łużyckiej w Polsce środkowej, *Acta Archaeologica Lodziensia nr 12*, Łódź.

A LATE BRONZE AGE WELL FROM SZCZODRZYKOWO NEAR KÓRNIK

Summary

In 2004 rescue excavations were carried out at a widespread multicultural archaeological site in Szczodrzykowo (site 4), Poznań District. In a lined excavation unit (preceding the construction of the local gas pipeline) within 1260 m² of the excavated area 60 features of various chronology were unearthed, including 16 representing the Lusatian culture. The excavations yielded also about 400 potsherds, fragments of daub and animal bones attributed to the Lusatian culture. The 'Lusatian' features included mainly pits and postholes, a furnace (its function has not been determined), three probable dwelling structures and a circular timber lined well. The latter had a diameter of 2.10 x 1.95 m at the top, while its depth was up to 1.70 m from the top. At the depth of about 0.80 to 1.70 m the well had a circular timber construction consisting of three separate parts, built of a burned alder-tree trunk. Its diameter there varied from about 60 cm to about 70 cm. The thickness of the timber elements also varied from 2 to 5 cm and they had traces of intentional burning. Moreover, the construction was supported from the outside by several timber pegs (of an alder-tree, birch and oak). The fill of the well yielded 73 potsherds, 15 fragments of animal bones and 4 pieces of daub; timber samples were also collected from the well. Although the potsherd did not bear distinctive features that would allow the

determination of their chronology, the motifs used in ornamentation, i.e. horizontal knobs/moulding (Figure 5: 12) or the nail imprints (figs. 5: 1, 11), together with the set of vessel forms, namely vases (figs. 5: 7, 12), large pot vessels (figs. 5: 4-5), plates (Figure 5: 11) and bowls (figs. 4: 4; 5: 2, 8) are characteristic for the pottery used within the area occupied by the Lusatian communities, including Wielkopolska, between the Late Bronze Age and the HaC–HaD period.

Translated by Lucyna Leśniak